

Soru Sormasını Biliyor muyuz?

Hasan Aslan
ODTÜ, Felsefe Bölümü

SORU sormanın önemini, günlük yaşantımızdan açıkça biliriz. Bir günü soru sormadan geçirmeyi deneyin! Bunun, düşünmemek kadar güç olduğunu görürsünüz. İletişimin gerekli olduğu her yerde, soru sorup, yanıt beklemek çoğu kez kaçınılmazdır. Kısaca soru-yanıt etkileşimi diyebileceğimiz bu iletişim biçimi, çocuklarda okul öncesi dönemde başlayıp daha sonraki öğrenim serüvenleri boyunca da sürüp gider.

Soruların, eğitimdeki kullanımı çok yönlüdür; öğrencinin derse ilgisini güdülemek, bir konuyu öğretmek, konunun öğrenilip öğrenilmediğini anlamak, sınav yapmak, başarıyı ölçmek, değerlendirme yapmak gibi pek çok amaca aracılık eder sorular. Usta bir öğretmen öğrencisini öğrenmeye özendirmek için iyi seçilmiş bir sorunun ne kadar etkili olduğunu bilir. Yerinde sorulan bir sorunun öğrenmeye olumlu katkısını hep göz önünde bulundurur. Öğrencisinin başarısını ölçmek, onu değerlendirmek için hazırlanan soruların

ne kadar özen gerektirdiğinin ayırındadır. Öğrencisiyle arasında kurduğu iletişim köprüsünün bir ayağını sorunun, diğer ayağını ise yanıtın oluşturduğunu unutmaz. Sorduğu soruyla öğretmen, yalnızca öğrencisine bilgisini serimleme olanağı vermez, aynı zamanda kendi ustalığını da açığa vurur.

Öğretmen her ne kadar iyi soru hazırlamada kendi payına düşeni büyük bir çabayla yerine getirmeye çalışsa da bu yeterli değildir. Ne öğretileceğinin de yani öğrenim gerecinin de büyük bir özenle hazırlanması gerekmektedir. İlköğretimde de, ortaöğretimde de temel öğretim gereği ders kitaplarıdır. Öğrenciye ne öğreneceğini, öğretmene ne öğreteceğini gösteren ders kitabıdır. Öğretmen soracağı soruların sınırını ders kitabı yoluyla belirler, öğrenci sorulabilecek soruları ders kitabından yordamaya çalışır. Eğitim teknolojimizin yeterli olmadığını göz önüne alırsak, ders kitaplarının önemi daha da artar. Ancak, ülkemizde ders kitaplarına gereken önem veriliyor mu? Pek çok ders kitabının beş yıllığına okutulmak üzere kabul edilmesi doğru mudur? Bilimsel, toplumsal, teknolojik alanlardaki hızlı gelişmelerin, değişmelerin yaşandığı günümüzde ders kitap-

larının uzun süreli okutulmak üzere kabul edilmesinin sakıncaları olsa gerek. Her şeyden önce bilgilerin eskimesi, dolayısıyla da yanlış bilgiye dönüşmesi sakıncası var. Ders kitabının içeriği sürekli yeni tutulmalı.

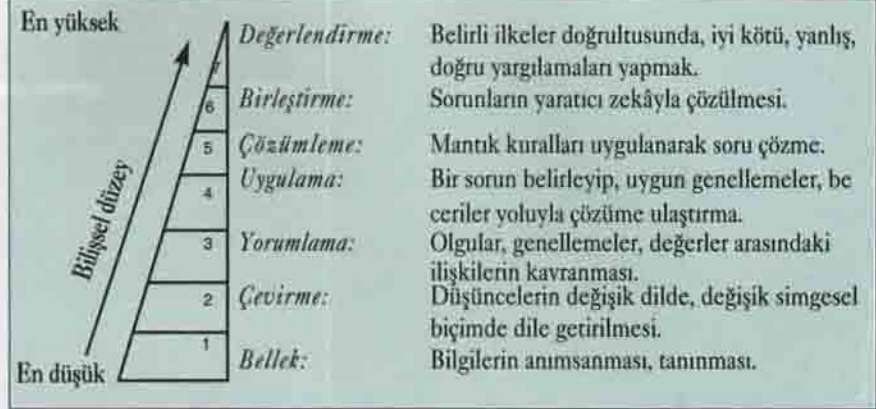
Orta öğretim ya da en azından ilköğretim eğitimi görenler (alanlar) ayrıca şu anda bu eğitim sürecinde olanlar, soru sözcüğünün bir tür korkuyu çağrıştırdığını bilirler. Sorudan korkuyoruz. Yalnızca soru sorulmasından değil; soru sormaktan da korkuyoruz. Çocuklarda 2-3 yaşında başlayan sorma çağı 6 yaşında doruğa ulaşır. Bilindiği gibi bu yaş da çocuklarımızın ilköğretime başlama çağıdır. Diğer bir deyişle çocuklar okula soru sormaya güdülü olarak başlıyorlar. Ne yazık ki bu doyumsuz soru sorma istekleri yanlış, kötü eğitim deneyimleriyle bastırılıp korkuya dönüştürülüyor. Soruların yanlış, kötü kullanımı en büyük nedendir korkunun doğmasına. Soruların yanlış kullanımını, kötü kullanımından ayırt etmemiz gerekmektedir. Öğrencinin bir konudaki bilgisini ölçmek için tasarlanmış bir soru, bu işi yapacak nitelikte değilse yanlış soru kullanılmaktadır. Bazı sorular da vardır ki, bunlar güç göstermek, baskı yapmak, sindirmek üzere tasar-

lanırlar: ceza soruları! "Sen, kalk bakiim tahtaya. Söyle...? Otur! Bir! "Okullarımızdaki en yaygın ceza yönteminin bu olduğuna hepimiz tanıştık. Soruların bu türlü kullanımı, açıkça kötüye kullanımdır. Öğrenciyi korkutmaya yönelik sorulardır. Sınıf ortamında bu tür bir cezalandırma olayında yalnızca cezalandırılan etkilenmez, örtük bir biçimde diğer öğrencilere de soru korkusu öğretilir. Bir öğrencinin suçu ne olursa olsun, cezası kesinlikle bir soru karşısındaki yenilgisini scrimlemesi olmamalı. Bu tür cezaların gençlik hele hele çocukluk dönemlerinde açtığı ruhsal yaralar, ilerki dönemlerde derin, olumsuz izler bırakır kişiliklerinde. Soru, öğretmenin silâhi olmamalı.

Eğitim bilimcilerin sorularla ilgili çalışmaları, genellikle ölçme-değerlendirme amacına yöneliktir. Öğrencinin öğrenmesini ölçecek araçlar, teknikler geliştirip bunları yaygınlaştırmaya çalışırlar. Genellikle öğrenmeyi değerlendirmek için şunların belirlenmesi gerekir:

- Eğitim amaçları,
- Eğitim amaçları açısından beklenen davranışlar,
- Bu davranışlara yol açacak bilgi, beceri, tutumlar,
- Ölçülecek bilgi, beceri, tutumlar,
- Bunları ölçme düzeyleri,
- Belirlenen ölçme düzeylerine uygun soru türleri, çeşitleri,
- Uygun ölçme araç ya da araçları.

Bir ölçme aracının ise geçerli, güvenilir, nesnel, duyarlı, örnekleyici, kullanışlı olması beklenir. Ölçme-değerlendirme işi, günümüzde eğitimden bağımsız bir uzmanlık alanıdır. Bu işle yalnızca eğitimciler ilgilenmiyor. Toplum bilimciler, ruh bilimciler de veri toplamak, davranış değerlendirmek için ölçme-değerlendirme ile dolayısıyla da sorularla ilgilenmektedirler. Ancak, ölçme-değerlendirmeye yönelik bu tür soruları öğretime yönelik soru-

lardan ayırt etmeli. Öğretime yönelik sorular öğrenmeyi gerçekleştirmek, çabuklaştırmak, pekiştirmek gibi kaygılar taşır. Buna karşılık ölçme-değerlendirmeye yönelik sorular öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, ne kadar gerçekleştiğini genellikle sayısal olarak ölçmek üzere tasarlanırlar. Bu iki soru türünün nitelikleri söz konusu nedenden ötürü ayrı tutulmalı. Ancak, unutulmamalı ki, bu ayırım ortak bir noktanın gerçekleştirilmesi yararlıdır: Eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesi.

Eğitim amaçlarının sınıflandırılması için Benjamin S. Bloom ile arkadaşlarının (Eğitim Amaçlarının Sınıflandırılması, New York 1956) geliştirdikleri sistemden yararlanarak sorulara ilişkin bazı temel özellikler saptanabilir. Bu sistem eğitim amaçlarını üç öbek altında toplayıp her öbek altındaki amaçları da yeniden sınıflar. Öbeklerden bilişsel öbek olarak adlandırılan, sorular açısından önemlidir. Bu öbek şu ulamları içermekte; (1) bellek, (2) çeviri, (3) yorumlama, (4) uygulama, (5) çözümleme, (6) bileştirme, (7) değerlendirme. Eğitimdeki bütün bilişsel amaçları kapsamaya yönelik bu ulamların sınıflanması rastgele değil birikimsel bir ardışıklığa göre düzenlenmiştir. Aşağıdaki çizelgede bunu daha açık bir biçimde görmekteyiz.

Sınıf ortamında eğitim amaçları doğ-

rultusunda ne tür soruların sorulabileceğine yukarıdaki çizelge yol gösterebilir. Öğrenciyeye verilmek istenen bilgi, konusuna bağlı olarak yukarıdaki düzeylerden birine uygun düşecektir.

Örneğin çözümleme düzeyinde verilmek istenen bir bilgi bellek, çevirme, yorumlama, uygulama bilişsel düzeylerini de zorunlu olarak içermektedir. Bilişsel düzey düştükçe bilgi düzeyi de düşecektir. Her bilgi en yüksek bilişsel düzeyde olmadığından, her eğitim amacı da en yüksek bilişsel düzeyde değildir. Yalnızca bellek ile elde edilebilecek bilgiler vardır. Ancak, bir bilgi çözümleme düzeyindeyse, çözümlemenin altındaki bilişsel düzeyleri de ardışık bir biçimde gerektirir. İşte öğretmenin soru bağlamında göz önünde bulundurması gereken, bu bilişsel düzeylerdir.

Ne yazık ki kişisel deneyimlerimizden soruların birinci bilişsel düzeyi ender geçtiğini biliriz. Soru sormada bu ya da benzer bir yol gösterici gerekli, belki de zorunlu. Ancak, bu tür yol göstericiler amaca yönelik iyi bir soru oluşturmada yetersizdir. İyi bir soru üretme eninde-sonunda öğretmenin deneyimine, yaratıcılığına, zekasına bağlıdır.

Bilgiyi, doğal dilin olanaklarıyla incelikli sorulara dönüştürüp, öğretimi, öğrenmeyi heyecanlı kılmak öğretmenin elinde. İyi bir soru aynı zamanda öğrencilerde soru sorma isteğini de dürtülecektir.

Çağımız giderek yeni bir döneme giriyor. Modern dünyanın eleştirisine yönelen bu dönemde, temel düşünce dünyayı yeniden düzenlemek. Bu işte en büyük görev eğitime düşüyor. Soru sorma cesareti kazanmış bireyler yetiştirmeliyiz. Sorgulama duyarlılığı gelişkin bireylerin oluşturacağı toplum yalnızca, bilimsel yönden dirik bir ortam değil, aynı zamanda bu dirikliği yönlendirecek bireylerin törel sorgulama güdüsünü hareketlendirecektir.

